

Шановні читачі!

Релігійний фактор посідає важливе місце в суспільно-політичному й духовно-культурному житті сучасного світу. І наукова рефлексія щодо ролі релігії в духовно-культурних та соціально-політичних трансформаціях сьогодення в українському поліконфесійному суспільстві має потужне наукове підґрунтя. Вона охоплює широке коло соціальних, суспільно-політичних, культурологічних, правових, етичних проблем у напрямі переосмислення взаємовідносин церкви і держави, світського суспільства та релігійних інституцій в контексті євроінтеграції, глобалізації, секуляризації. Новітнім і гостроактуальним аспектом цієї наукової рефлексії стали глобальні виклики для релігійних організацій, зумовлені повномасштабним російським вторгненням, що призвели до зміни українського конфесійного ландшафту і напрямів міжконфесійної та суспільно-політичної взаємодії вітчизняного релігійного лідерства.

Автори випуску **«Релігійний фактор у соціальних трансформаціях сьогодення»** також долучаються до переосмислення ключових релігійно-політичних проблем сучасності, суттєво коригуючи існуючі на сьогодні уявлення щодо різних аспектів і взаємозв'язків релігійних та соціально-політичних інститутів; змін, які відбуваються в концепті «національної церкви» на тлі російсько-української війни. Загроза втрати національної ідентичності згуртувала українське суспільство, яке, незалежно від конфесійної приналежності, виступило як цілісний організм у захисті спільних цінностей свободи, суверенітету, територіальної цілісності України. Панорамно і ретроспективно осмислюючи ціннісні феномени людства у контексті глобальних викликів сьогодення для українського суспільства, його релігійних інституцій, як-то людська гідність, соціальність, соціальна згуртованість, патріотизм, автори випуску фіксують і проголошують нову епоху в постанні фундаментальних суспільних норм і цінностей. Сильною і науково обґрунтованою є також і артикуляція нашими авторами проблем біоетики та антропоцентризму.

Взаємозв'язки релігії і права в аспекті забезпечення реалізації релігійних прав і свобод, досліджує **Олег Бучма**. Визначаючи співвідношення норм міжнародного, європейського й загальнонаціонального права та їх роль у забезпеченні й охороні релігійних прав і свобод, він висноує, що найбільш ефективним юридичним інструментарієм щодо гарантій, забезпечення реалізації та захисту релігійних прав і свобод та відновлення цінності релігійно-правового зв'язку оперує демократія як ключова форма організації сучасних суспільств. Організаційні, нормативні, процесуальні та інші перешкоди, які заважають реалізації релігійних прав і свобод в Україні автор поділяє на зовнішні (повномасштабна війна з російською федерацією) та внутрішні (недостатня інституційна спроможність органів виконавчої влади; низький рівень ефективності реформування судової гілки влади; високий рівень корупції; політизація правового простору та перевага політичної доцільності й

популістичних гасел над верховенством права і закону; колізії законодавства тощо), окреслюючи тим самим рівні правового поля (міжнародний, європейський, загальнонаціональний (український) та шляхи вирішення (встановлення міжцерковного діалогу та діалогу між державою і церквою) означених перешкод.

Моніторингу державно-конфесійних відносин під час російсько-української війни 2014-2022 року присвячено публікацію **Анатолія Колодного та Людмили Филипович**. Вони констатують переструктуризацію українського конфесійного ландшафту та масову еміграцію українських вірян різного віросповідання в результаті незаконної силової окупації частини території нашої держави. На підставі даних з відкритих джерел дослідники показують позицію найвпливовіших в Україні конфесій та їхніх лідерів щодо російсько-української війни, обґрунтовують, що в державно-конфесійних відносинах в країні зараз, як ніколи, має бути проголошена чітка позиція держави щодо форми взаємин з різними конфесіями. У цьому контексті вони вважають актуальним державну перереєстрацію всіх релігійних структур України із урахуванням при цьому їх суспільних орієнтацій і характеру зв'язків із зарубіжними релігійними центрами, створення громадської Науково-експертної ради з безпеки в гуманітарній сфері. З метою захисту національного інформаційного і духовного простору державні органи мають вивчати конфесійну періодику України та друковану продукцію, яка завозиться із зарубіжжя для поширення серед українських вірян. Держава, на думку авторів статті, має стати ініціатором змін до чинного Закону про свободу совісті і релігійні організації, пов'язаних з формулюванням принципу відокремлення Церкви від держави і школи, а також встановленням покарань за релігійну діяльність, що шкодить національній і державній безпеці українського народу.

Роль релігійного чинника в формуванні солідарності та соціальної згуртованості в сучасній Україні з'ясовують **Ірина Кондратьєва та Ірина Фенно**. Для цього вони залучають дані національних соціологічних опитувань, отриманих в пікові періоди соціальних криз, виходячи з того, що саме в такі періоди соціальні суб'єкти демонструють надзвичайно високий рівень соціальної згуртованості, солідарності і готовності до самопожертви заради захисту спільних цінностей. Сам досвід переходу від СРСР та здобуття незалежності України автори описують як процес зміни типів солідарності від «механічної» до «органічної» (Е. Дюркгейм). Вони показують релігійний чинник як важливий соціальний фактор впливу на соціальну згуртованість суспільства загалом і в Україні зокрема і обґрунтовують наявність тут «органічного» типу солідарності, яка об'єднує українців у захисті спільних цінностей свободи, суверенітету, територіальної цілісності України, гідності людини та ідентичності. Акцентовуючи увагу на соціологічних показниках релігійного плюралізму, рівня толерантності за релігійною ознакою, рівня довіри до релігії, авторки висноують, що релігійні

організації в Україні є активними і рівноправними суб'єктами громадянського суспільства, які впливали і впливають на формування суспільних настроїв і позицій, а відтак суспільної згуртованості та солідарності у суспільстві.

Ганна Кулагіна-Стадніченко привертає увагу до проблеми людської гідності, як основи цивілізаційного співіснування суб'єктів різних релігійних та світських переконань. Спираючись на релігієзнавчі принципи толерантності, незаангажованості та об'єктивності, вона розглядає людську гідність у її богословських конотаціях з огляду на виклики сучасних українських реалій. На підставі узагальнення теоретичного матеріалу та висловлювань релігійних лідерів думки різних конфесій авторка доходить висновку, що в умовах неможливості політичного діалогу та примирення з російським агресором ідея міжрелігійного діалогу потребує нагального реконструювання, зокрема прямої відповіді на питання, чи може такий діалог бути місією Церкви, вестися нею ціною істини та, водночас, потурати людській гідності.

Ключові моделі військового капеланства у різних арміях світу, а також генезу цього феномена в Україні проаналізовано **Іриною Ломачинською**. Порівнюючи різні моделі капеланства, авторка показує, що в національному контексті становлення інституту військового капеланства зумовлене проявами національно-визвольного руху в умовах воєнних загроз, а образ капелана має ознаки не лише духовної, але й глибоко патріотичної особистості. Проаналізовано особливості залучення позитивного світового досвіду військового капеланства, виокремлено основні напрями роботи релігійних організацій у військових структурах, встановлено, що складність глобалізаційних викликів перед українською державою та її Збройними Силами вимагають від військових капеланів не лише виконання культово-богослужбових функцій, а, передусім, забезпечення високих моральних якостей військовослужбовців, формування громадянського обов'язку захисту держави, виховання духу патріотизму, братерства та взаємоповаги.

Зміни в православному світі, спричинені військовим вторгненням росії в Україну в лютому 2022 року, аналізуються **Євгеном Дейнегою**. Він акцентує увагу на географічному розташуванні України на перехресті Сходу і Заходу, на історичному контексті наявних зв'язків російської і української церкви, розглядає зміст поняття «канонічна територія» а також ставлення колишніх імперій до втрачених територій. Це дає йому змогу порівняти позиції та уявлення Російської Федерації щодо духовного середовища України з реальним самовідчуттям українського духовенства і вірян, критично оцінити риторику вищого церковного керівництва Росії на початку військової інтервенції, а також реакцію на неї представників місцевої церкви і пастви. Автор також приділяє увагу реакції закордонних церков на події в Україні та висвітлює проблему переходу українських епархій під юрисдикцію РПЦ на окупованих територіях.

Актуальну тему «пострадянського протестантизму» та його позиціонування в питанні ставлення до російської агресії проти України порушує в своїй розвідці **Павло Павленко**. Показуючи, що в основі руссоцентризму пострадянського протестан-

тизму лежить євразійство як доктрина російського фашизму, яка проголошує ідеї російсько-азійської спільності в протиставленні всім іншим, у тому числі й спільності слов'ян, обстоює неосталінізм та путінський неоколоніалізм, автор порівнює дві базові для російської сучасної геополітики концепції євразійства та «руського міра». Євразійство, висновує автор, передбачає посутнісне включення численних протестантських рухів на колишніх радянських теренах у політичну орбіту Кремля з подальшим його «оправославленням» у євразійському форматі. І якщо російське православ'я воліє підпорядкувати весь пострадянський простір неоімперському проекту «руського міра», передбачаючи об'єднати слов'янство в колишніх радянських геополітичних координатах, то пострадянський протестантизм зорієнтований на утримання пострадянського простору в євразійському політичному полі. Водночас, аналізуючи структуру і внутрішню політику сучасного пострадянського протестантизму, автор доводить, що, попри всю його (протестантизму) неоднорідність, він унікальним чином до сьогодні зберіг у собі загальні риси баптизму радянського штибу і схильний до утворення закритих структур і субкультур, заснованих на відмові, а не позитивній самоідентифікації.

Специфіку духовних практик дзен-буддизму, що впливають на поширення їх популярності у сучасному західному глобалізованому світі, досліджує в своїй статті **Олександр Донець**. Зокрема він розглядає духовні практики дзен-буддизму як спосіб самопізнання людини, «повернення до самої себе», як продукт її внутрішнього духовного переживання. Попри те, що через інтуїтивність та містичність ці практики не піддаються аналізу в категоріях західного раціоналізму, вони є дуже привабливими для багатьох людей по всьому світу, для яких важливим поведінковим патерном є гармонія мислення та діяльності. Проаналізовано особливості впливу духовної системи дзен-буддизму на японське мистецтво і показано, що дзен має унікальну естетику, яка включає в себе високу оцінку помірності, асиметрії, недосконалості, простоти та природності. Саме в простій красі, простоті (перевтілення «бідності» на своєрідний мінімалізм) японці знаходять особливу чарівність і джерело справжньої краси.

Про цінність життя у різноманітних проявах його буттєвості розмірковують в своєму дослідженні **Олександр Горбань та Руслана Мартич**. Теоретичною основою їх міркувань є становлення провідні філософські концепції, доктрини, релігійні вчення щодо феномену біоетики. Приділяючи увагу аксіологічній рефлексії проблеми живого в розвідках античних філософів, ранньохристиянському дискурсі, етичному вченні І.Канта, феноменологічному напрямку філософської антропології та в сучасних філософських концепціях, все розмаїття точок зору вони згруповують в два основні підходи: етика сакральності (святості) життя та етика якості життя. Ці підходи вони обґрунтовують, як такі, що дозволяють розвивати біоетичне вчення засобами формування моральних норм та імперативів людської поведінки, а також встановлення обмежень впливу людини на способи та форми існування живого.

Редактори випуску